

СВЕТЛОТЫ

САУЛІМАВУНІ ПРАМОУНІ

ОМІ

13-1

9

3

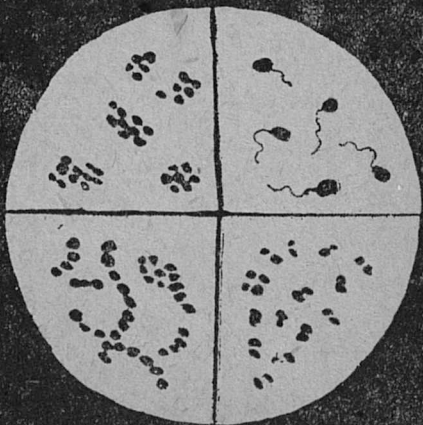
3

ВРАЧ

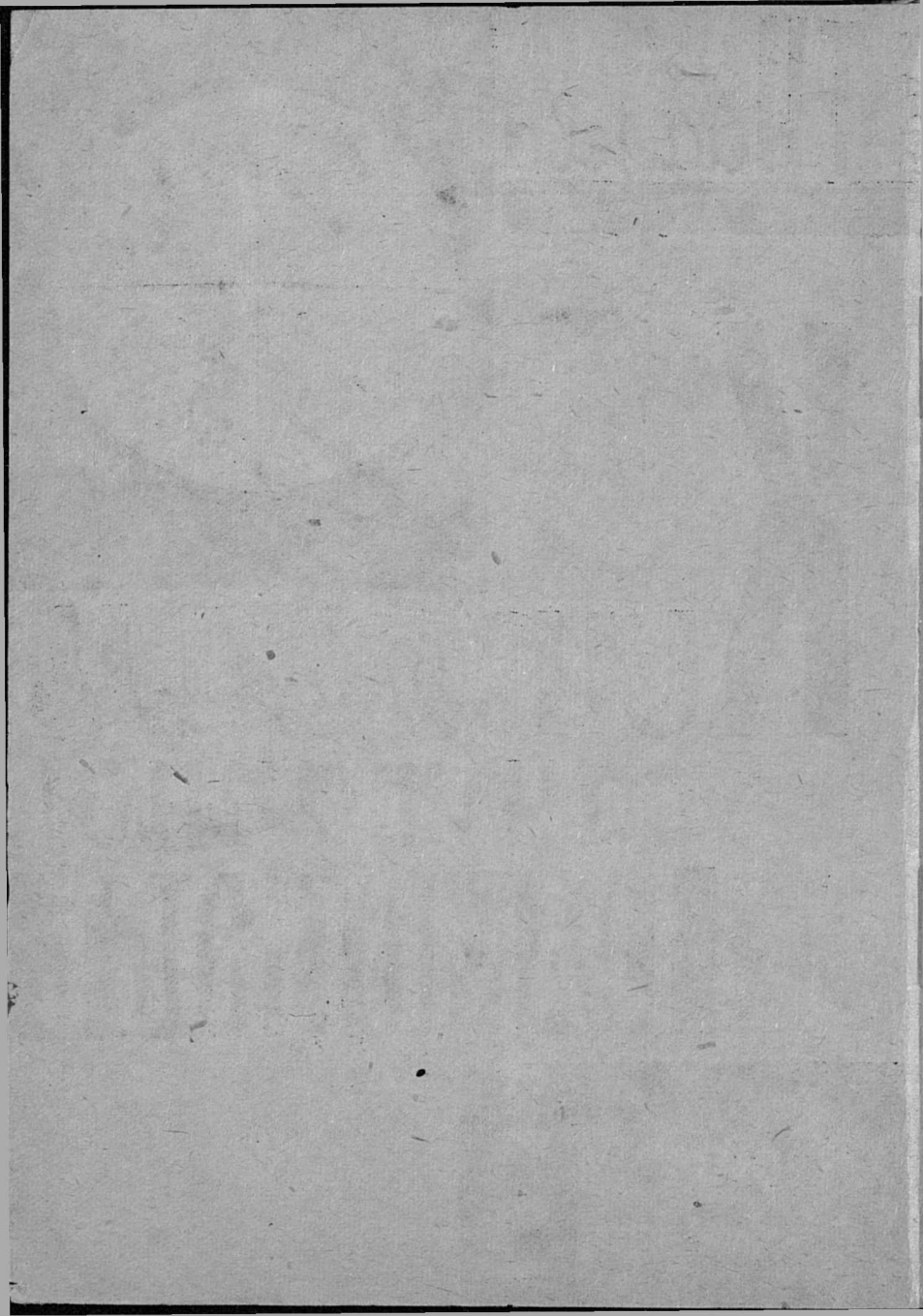
Т.Н

адеева

Н 99-9
250

Р

Н 229.9
Коми-3
2-899

ВРАЧ Т. НАДЕЖЕВА

КЫПÖДАМ
САЊИТАРНÖ
ГРАМОТНОСТ

Г.П.Б. в Лигр.
Ц. 1933 г.
АКТ № 635

КОМИ ГІЗ
СЫКТЫВКАР
1933

Врач Т. НАДЕЕВА.
Повысим санитарную
грамотность
Обложка В. Полякова

Изд. № 29. Тираж
3000 экз. Упол. Облита
№ А—72. Зак. № 1791
Сдано в наб. 9/III 33 г.
Сдано в печ. 13/IV 33 г.

■

Редакт. М. Доронин.
Тех. ред. В. Поляков.

Стат. формат 72×108, $\frac{1}{8}$, 1,5 п. л. 35.700 знаков в печ л.

Типография Коми ГИЗ-а, г. Сыктывкар, Коммунистическая, 2.

1. Кыпöдам саңитарнöу грамотност

Ми оломö пöртам мöд пјавіметкалыс плансö.

Партіјалөн да правітелстволөн сувтöдöма зев ыжыд моғјас: лöсöдны бесклассöвöу соціалістическöу общество, бырöдны капіталізмлыс коласјассö економікаыс да јöз јур вежöрыс, кужымысöз бурмöдны ужалыс јöзлыс оланногсö. Та понда партіја да правітелство нуöдöны чорыд кос быд ужалан фронт бурмöдöм вöсна. Кулак, вічко, да міјан дурка, һајта олом—сіјö коласјас важ капіталістическöу оломсаң.

Војдöр, Октабрса револуціјаöз, һагајас, лекціјајас пыдди олом бурмöдöм јылыс велöдöны вöлі вічкоö муны. Вічкоын попјас мöдар југыд јылыс сылöны.

Міјан öнöз-на зев омöл оланногным. Ми олам һајта, дурка, челафтö кыз сурö быдтам.

Һајта, дурка оломнас ми частö аслыным вісöмјас асным корсалам да вісмам-кö, „тöдыс“ бабкајас дінö мунам. Сöветскöу медициналөн моғыс: ужалыс јöзöс быдногөн велöдны вісöмја-сыс відчысны.

Öнү робочöу да крестана асныс аслыныс öтувја олом лöсöдöны. Вылногөн олом лöсöді-

гөн кымын уна, јон, здоров морт, сымын олөмыс ödjö кыптö. Ем комсомолскöј лозунг, „Культурнöја овны да производительнöја ужавны“. Культурнöја овны мi огöј вермöј сетчöз, кытчöз ассыным бытсö (оланногсö) огö вежö. Ем медицинскöј лозунг: „Сöстöм олөм—здрав олөм“ (чистота залог здоровья). Но тајö медицинскöј лозунгсö сетчöз мi олөмö пöртны огö вермöј, кытчöз јöзыс öткөн i коллективнö асныс оз кутны сöстöм олөм пондаыс тышкасны. Мед сöстöма овны, мед бытсö вежны, колö мiјан первой саңитарнöј неграмотностнымöс лiквидируйтны.

Саңитарнöј грамотностыс сiјö сещöм тор, кор мортыс ачыс тöдö (көт неуна), кыңи вiгöмјасыс вiдчысны, кыңи оланногсö лöгöдны, кыңи челафтö быдтыны да с. в.

Мiјан öни кызвын олөмыс фабрик-заводын, вöрын, колхозјасын. Тајö куим инсаңыс i колö заводитны оланногсö вежны. Вермам огöј-нö? Вермам. Робочöј да крестана не тащöм торјас вермылысны. Оланног вежигөн ыжыд вынјас оз ковны. Сöмын колö велöдчыны оланногсö вежны. Колö ыжыд кос востыны оланногсö вылногөн вежöм понда. Быд ужалан участокын колö ужалысјаслы ордјысöмөн бырöдны ассыным саңитарнöј неграмотност да став капиталистическöј комасјассö ылö шыбытны да сöстöма југыд олөм лöгöдны.

Мед саңитарнöј неграмотност бырöдны, колö тöдны, мыј ем морт пыщкын да мыјла сiјö колö мортыслы.

2. Мортлөн организм

Мортыд машинакод-жө, сөмын зев сложнөй, вежөра: вермө ачыс машинајас вөчны да машинајаснас ужавны. Мед морт вермас ужавны, сылы колө сојны. Став сојан-јуаныс здоров мортлөн мунө вом пыр, рушку пыр да воө сувјө. Сувјын сојаныс вежсө (переваривајтчө) да воө вірө. Вірыс ветлөдлө морт туша куџта вірсөнјасөд (кровеносные сосуды). Вірыс мортлөн весассө тыын (в легких). Тыгаң вірыс локтө сөлөмө. Сөлөм мортлөн нол јукөда. Тыгаң вірыс локтө шујга вылысса сөлөм јукөдө. Вылысса јукөдгаңыс вір летчө роџөд улысса шујга јукөдө. Кык јукөд костас роџыс, вір летчөм бөрас, тупкысө клапанјасөн, насосын-моз. Тагаң вір мунө сөнјас куџта морт туша куџта да мортлыс став организмсө (пыщкөссө) вердө. Муніг мозыс вірыс морт пыщкыс бостө организмлы ковтөм став торјассө. Кор став ковтөм торсө бостас, мунө бөр сөлөмө вескыд вылысса јукөдас. Сесаң летчө вескыд улысса јукөдас а воџө тыө. Вескыдла дорас сөлөмын вылыссаңыс улысас вір петөм бөрын клапанөн жө роџыс тупкысө. Тыын вірыс весассө да бара вылысса шујга јукөдө мунө і с. в. Сөлөмыс ас пыщгыс минутөн вөтлө вірсө 60-80-ыс. Вескыд жынјыс шујга сөлөм жынгаң здоров мортлөн тупкөса. Вескыд вывсаң шујга вылө вірыс петны оз вермы.

Вірыс, шуім, весассө тыын. Ты весассө лолалігөн. Та вөсна, кымын чістөј сынөд (пөжөм

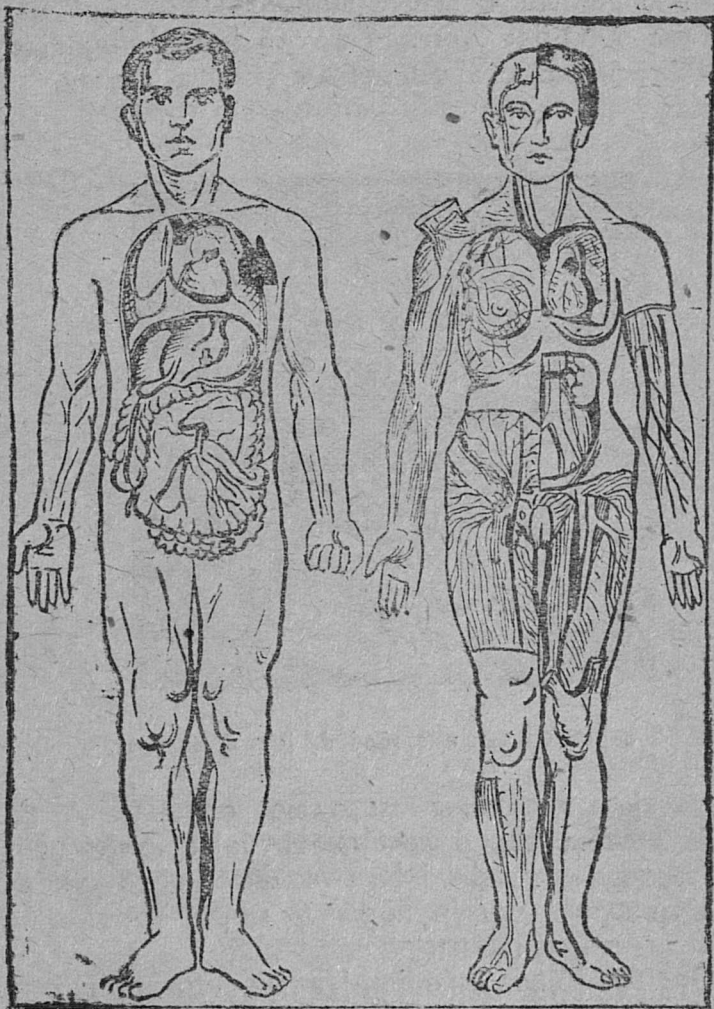

вѳрыч), сымын кокнѳ лалавны, сымын кокнѳ і мортислы; тыис ачыс сполнѳја весассѳ да вѳрсѳ бѳра весалѳ.

Тыис кык торја, шуја да вескыд. Шѳрас сѳлѳм. Тыис да сѳлѳмыс мортислѳн морѳсын (в грудной клетке), тупкѳма морѳс лыѳн да ордыясѳн. Лыясис тысѳ да сѳлѳмсѳ вѳзѳны дој-малѳмыс.

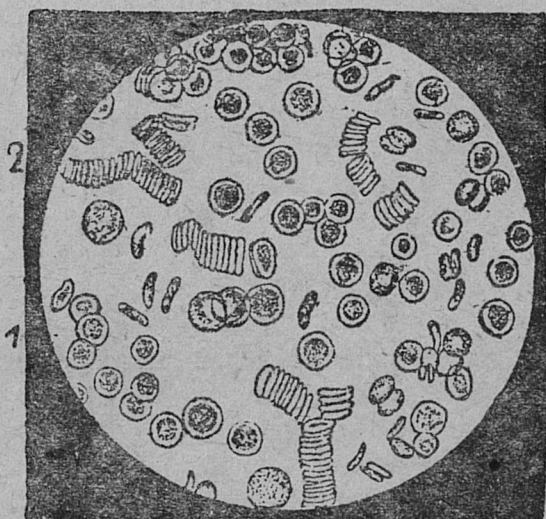
Ты да сѳлѳм улын вѳснѳдѳк кучѳккод — сѳафрагмаѳн шусѳ. Сѳафрагмаис јукѳ морѳссѳ рушкыс. Сѳафрагма улын вескыд ордыяс улын мус, шуја вылас лоп (селезенка), шѳрас рушку (желудок). Рушкысањ заводѳтчѳ сув. Сув понасѳ сѳтасанѳнѳн (задний проход). Кык бокын косвестын мышлањын кык вѳрк (почки). Вѳрк улын нывбабаслѳн кык бокас јаѳчѳкјас, шѳрас матка (зѳлѳтнѳк): мам кынѳм пышкын кага быдманѳн. Матка возвылын кузгад (мочевой пузырь). Мужѳкјаслѳн пышкас, вѳркулас сѳмын ем кузгад, налѳн мошонкаис (сенѳ кага рѳдыс олѳ), кузпетанѳныс да ортсын ѳшалѳ. Мыј морт пышкын ем ставыс зев колан тор. Богтам мус (печень), сѳјѳ сѳлѳмѳс вѳзѳ вѳрѳн локторјас вескалѳмыс (вѳрыс муспыштѳ бѳрсѳ сѳлѳмас локтѳ. Чукѳртѳ вѳрлы (органѳзмлы) сојан запас; отсасѳ рушкылы да сувлы сојансѳ переварѳвѳтны (мускын артмѳ желч).

Лоп — сенѳ артмѳ вѳр. Вѳрас мортлѳн ва кынѳѳ уна тор ем: гѳрд шарѳкјас, јѳжыд шарѳкјас, да мукѳд тор. Гѳрд шарѳкјасис вѳрыслы і сетѳны гѳрд рѳмсѳ. На пыр тыын вѳрыс весассѳ. Гѳрд шарѳкыс ѳтѳ кубѳческой мѳлѳметрѳ тѳрѳны

1 серп. Шугавывса мортлӧн пыщкӧсыс, веокыдывывса морт-
лӧн—вӧр ветланӧнжасыс.

5000000 кымынӧз. Жежыд шарікјасыс ӧтї куб. мм.
 тӧрӧны 6000-ӧз. Лоптын артмӧ жежыд шарікјас.
 Гӧрд шарікјасыс артмӧны лы пыщса вемын.

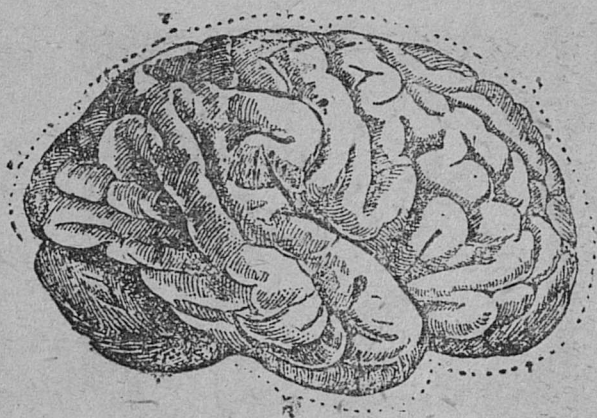
2 серп. Вір пыщкын гӧрд да жежыд шарікјас.

Вӧркјас весалӧны мортлыс оргањизмсӧ да
 кузӧн ковтӧм торсӧ лезӧны трубајас кузта (мо-
 четочки) куз-гаддӧ. Куз-гаддыс кузсӧ чукӧр-
 тӧ. Кор кузыс уна чукӧрмас, морт тӧдӧ, сїјӧс
 колӧ лезны, кузавны.

Сувјын мортлӧн сојан-јуаныс переварївајтчӧ
 да вірӧ мунӧ, а мыј мортлыс оз туј, петӧ орт-
 сӧ. Ковтӧм торјасыс чукӧрмӧ вескыд сувјӧ (пря-
 мая кишка). Вескыд сувјыс помасӧ морт кок

вожаланинӧ, шӧрас, мышланӧ, нывбабајаслӧн мат-
ка сажӧ, мужікјасӧн куз-гад сажӧ.

Колі јурӧ виӧдлыны. Јур чашка піын (череп
піын) мортлӧн јур-вем. Јур чашкаыс виӧ јур-
вемсӧ дојмалӧмыс. Јур-вем мортлӧн управљајтӧ
мортнас. Јур-вемын емӧс уна пӧлӧс центрјас,

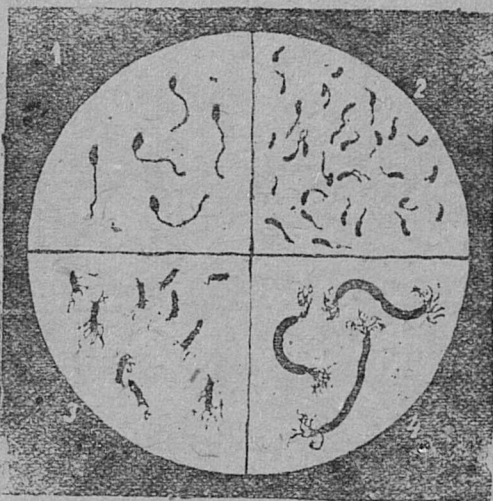
З оерп. Мортлӧн јур вемыс.

кысаӧ мортлӧн зорныд лоӧ, ужалӧмыд, думаж-
тӧмыд да с. воӧ. Јур вем ужалӧ щӧщ сы вы-
лын, кызі ужалыс јӧзлы лӧсыд олӧм лӧсӧдны.

Ортсысаӧ мортӧс ставсӧ тупкӧ кучік. Кучік-
лӧн аслас уж. Сіјӧ мортӧс виӧ дојмалӧмыс, вис-
мӧмыс: здоров, дојмавтӧм кучік ас пырыс мик-
робјастӧ оз леӧ. Кучік вӧтлӧ нылӧмӧн ковтӧм
торјассӧ морт пыщкыс.

3. МІКРОБЈАС

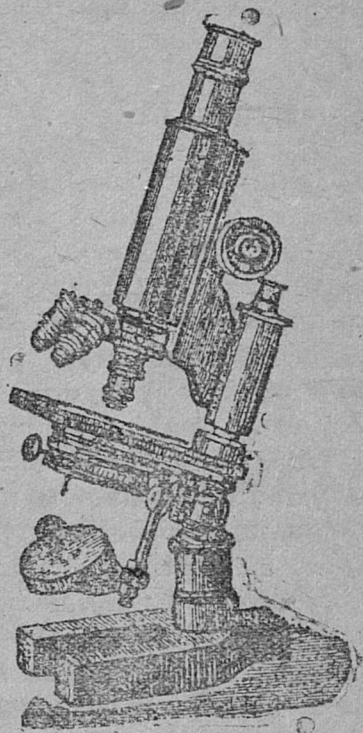
Прірода сетöма мортлы уна тор мед мортыс вермас тышкасны омöл торјаскөд, кодi вескалö сы пышкö. Сijö-жö пріродаыс сетö сещöм торјас, кодi мортсö вiјö: сijö сiнмөн адзытöм гагјас

4 серп. Мiкробјас.

(поснi пондаыс оз тыдавны), мiкробјас, мöдногөн-кö бактеријажас. Мiкробјасыс вывтi поснiöс. Öтi ва каплаö најö төрöны вiт-дас мiлмонöч. Сöмын мiкроскоп пыр позö корсны да адзыны мiкробјассö. Мiкробјас овлöны зев уна пöлöс. Быд пöлöс мiкроб вiсöдö аслыс пöлöс вiсöмөн: чачоткаён, локвiсöмөн, вiфјасён, трахомаён да с. в.

Мікробјасы морт пыщкө пырöны вомöд, кучікөд (кучікыс-кө висö, дојмöма-м) да с. в. Мікробыс, кор мортпыщкас вескалас, јывмас, секі мортсö висöдны мөдас. Но мортлөн мікроб-

Б серп. Мікроскоп.

јаслы ем пощöсјас. Сіјö пощöсјасыс—первој вір. Вір пыщкын емöс јежыд шарікјас (гырыс чут-јасыс картіна вылас); тајö шарікјасыс віјöны мікробјастö. Мөд-кө, вөрк. Вөрк мікробјассö вөтлө кузөн. Сув вөтлө асмогөн. Кучік вөтлө Һылө-мөн.

Мортлөн-кө организмс микробјасөс вөтлыны оз вермы, секи кынтө, жар (температура). Овлывлө, ъерт, висөмјас жартөг. Шуам, чегөминјас (оз-кө чегөминас вескавны микробјас да зараытны) дојмөминјас да с. в.

4. ВИСӨМЈАС

Мортлөн организм-кө микробјасөс венны оз вермы, морт висмө. Мед щөкыд, мед омөл тор вөчөны мортлы тащөм висөмјас: а) локвисөм, в) туберкулез (чахотка), с) триппер, д) тифјас, е) грипп, ж) трахома да мукөд уна пөлөс висөмјас.

Висөмјасыс емөс уна пөлөс, уна пөлөс лок најө вөчөны, уна мортөс воэ кадтөм-кадөн гуө суйөны.

Локвисөм—сифилис. Тајөн зараытчөмаөс вывти уна јөз. Локвисөм помыс јөз висмөны, јөймөны, паралечө усөны, сінтөммөны, пелтөммөны да с. в. Частө весиг мортыс ассыс висөмсө оз і төд; особенно наследственнөј сифилис-кө; а унаөн, кодјас төдөны ассыныс висөмсө, виставны оз лыстны, врач динө оз мунны, гусөныкөн висөны да мукөдөс заражајтөны, (локвисөмыд зев өдјө, кокнја вужө).

Локвисөм вужө мужиксаң бабаыслы і мөдәрө—бабасаң мужиклы (при половом сношении); вужө, кор висыскөд өтылаыс сојөны, јуөны, өти чигарка помыс куритчигөн, окасигөн, өти волпас вылын уылигөн. Локвисөм јона вөлі војдөр разалө вичкопыр: образјас да поплыс кисө окали-

гөн. Локвісöма мам чужтö локвісöма кага. Лок-
 висöмыс кагаыслы вужö мам кынöм пыщкас-на
 (наследственнöй сифилис).

6 верп. Сифилистö чужтыс
 бледнöй спирохета.

Кыңи видчысны локвисöмыс? Кокныда позö
 видчысны. Первой делö—оз ков гөтрасны лок-
 висöмакөд. Гөтрасигөн колö зонсаң и нывсаң тре-
 буйтны врачевнöй справка (не фелдшерскöй) зон-
 виçалун понда. Выл, здоровöй оланног лөсöди-
 гөн,— мөда-мөдлыс жуавны—зонвиçа-ö абу те,
 жанзим оз ков лоны. Вöйдөр вöли жен вы-
 лад нафеитчöны да оз жуасны, а öни ми төдам-
 нын—ачид-кө он вöч, женмыд тед оз отсав, оз
 ков öти тастыс сожны, медса-нын төдтөм бокö-
 вöй жöккөд. Вöрын ужалигөн, баракјасын öнөң-на
 мијан сојоны öти тастыс став баракса олыгыс.
 Абу-öд сөкыд вöрас ужалыгыслы (абу-кө вöрас
 быдöнлы тырмытöзыс) аслыс гортгыс öти тасті
 катöдны. Öти тастинас позö шыдтö сожны, бөр-
 вылас роктö-ми, картупелтö-ми. Сојансö пуасны
 быдöнлы öтiлаө. Сетыс и боставны дарјөн бы-

дөнлы мыјта колө, Јөз волпас вылө да өтлаын мукөдкөд уялыны оз поџ. Мијан өнөџ-на гортын көџ вөрын уялөны став семјанас өтлаын, а вөр баракјасын уялөны общөј нарјас вылын. Уялөны пыр вылысса паскөмөн. Вылысса паскөм пөртчытөг уялөгөн он вермы бура шојтчыны, өдјөжык тојөсган.

7 оерп. Сіфіміслөи јазва
чөрыд шанкер.

Вөр баракјасын колө требутны меспромхоз-јаслыс быд мортлы торја крөваџ, топчана моз көџ. Нывбабалы да мужікјаслы торја уяланін колө лөсөдны. Баракыд лоас таџнад чістөјжык. Кокныжыка крөваџ увтө і костсө поџас мыскыны, чышкыны. Зараџтчөм мөда-мөдсгањ озжык ло. Таџі-жө торјөн уялөм колө лөсөдны і гортын.

Туйо-кө вескалан, ассыд паскөмтө колө вол-
савны водигад. Јөз вомыс чигарка помјас курит-
ны оз поџ. Төдтөм јөзкөд окасны оз поџ. Том
јөз частө зараџтчөны локвигөмөн код сурөкөд
гозјөн уџлигөн (случайные половые связи). Вој
кежлө отлааслөм вылас том јөз зев кокңда ви-
зөдөны. Колө та јылыс төд вылад пыр кутны
да оз ков вунөдны локвисысыс не сөмын ачыс
вигө, но і мукөдөс вермө јона вигмөдны.

Мортыскө-нын вигмас, врач ордын колө дыр
лечитчыны. Лечитчөмыс јандысны оз ков. Лок-
вигөмыс сешөм-жө несчасјө, кушөм і мукөд
вигөмјас. Јур-кө тај вигмас, мортыд оз јандыс,
котортас врач ордад.

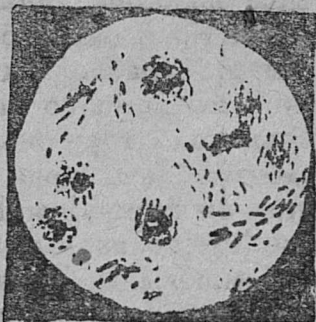
Сөкыд баба-кө локвигөмөн вигө, колө лечит-
чыны, медса-нын бөрја төлысјасас. Сөкыд дыр-
јыс-кө бабаыд лечитчас бура, кагаыс чужө лок-
вигөмтөг. Здорөв кагаөс вигыс мамлы морөсөн
вердны оз поџ: вердигас бөр зараџтчас кагаыс.
Окавны кагаөс оз-жө поџ.

Локвигөмыс видчысны кокңи, сјө сынөд ку-
џа оз вуџ. Колө китө щөкыдџыка мыскыны,
медса-нын сојны, јуны пукөгөн; сөстөмџыка ов-
ны. Локвигөмыс кокңи видчысны і фабрик за-
водјасын і колхозјасын. Војдөр локвигөмыд вө-
лі медјона разалөма крестана костын, џик кыџи-
сурө олөм понда. Оні колхоџникјас ас кіаныс
кутөны став вермөмјассө, сөмын колө көсјөм
џоңвизаа овны. Коди төдө локвигөмасө, сылы
колө јандыстөг (тајө абу јанџим, а граждaнскөј
долг) шуны мыј мөдыс вигө да врач динө ме-

чїтчыны мөдөдны. Врачыл өнї быдлаын ем,
лечїтчыны поџө.

Гөкыдзык відчысны туберкулозыс. Сїјө ву-
жө мортсаң мортлы сынөд (воздух) пыр. Ту-
беркулозөн вісыс морт-кө сорнїтө мөд морт-
көд воча сулалөмөн, метр сајсаң вермас зара-
чїтны мөдсө аслас вісөмнас. Сорнїтїгөн, кызїгөн
дулмыд да кашелыд вомпыщкөсыд разалөны
зев поснїдїк каплаөн, а сїјө каплајасас вісысыс-
лөн туберкулознөј мїкробјасыс і емөс. Көні ту-
беркулозөн вісыс морт овліс, сїјө керкаө-кө
овны локтас зөңвїза морт, зарачїтчас-жө вісөм-
нас, көџ вісыс мортыс і абу-нын. Вісыс мор-
тыслөн оланїнас мїкробјасыс колөны. Туберку-
лознөј морткөд-кө кутан өтлаын овны, уғлыны,
сојны—дөрт-нын зарачїтчан. Зарачїтчылөны ту-
беркулозөн мөс помыс, јөвсө сојїгөн. Мөсјас
вісөны-жө туберкулозөн. Мөскыд-кө кызө,
омөлтчө, сылыс јөвсө путөг сојны оз поџ.
Наследственнөј туберкулоз, кор мам кынөм
пыщкас-на кагаыс зарачїтчө, туберкулозөн оз
овлывлы. Туберкулозөн вермас вісмыны тыыд,
лыјас, кучїк і быд морт пыщкөсса орган (сув,
мус, јурвем, вөрк і с.в) став кулыс јөз пыщкыс
(кагајасөн і пөрысјасөн жынјыс кулө туберку-
лозыс. Вывтї-нын јона кулалөны јөзыс ты вісөм
помыс. Туберкулозөн-кө вісмас сурса лы (поз-
воночник), секї овлывлө зев сөкыд мортыслы.
Четчыны-нї пуксыны морт оз вермы; лөө пыр
вөрчөдчывтөг кујлыны өтї местаын. Справїтчөм,
сурса лы вісїгөн, овлө шоча, а көџ кодкө і
справїтчас, гөрба лөө.

Кыјі відчысны туберкулозыс? Смерт, первој сөстөм олөмөн. Жождө сөласөм колө зикөз шыбытны. Сөласөмнас јөз зев јона заражајтөны мөда-мөдсө. Быд оланінө колө лөсөдны кушөмкө паскыд вома доз, сјө тыртны лыаөн. Лыасө быд лун дозсыс вежлавны. Сјө дозјас і сөлавны колө. Вөд кор жојас сөлалөны, кашельыс космө, микробјас кајөны вылө, јөз лаалагөн најөс кыскөны ас пышқас.

8 сөрп. Туберкулозиј
палочкајас

Тані колө віқөдлыны вөр баракјасын олөмсө. Колө шуны—вөрын ужавны, сјө курорт вылын моз олөм.

Міјан лөсөдөны курортјас да шөйтчан керкајас (дома отдыха) пожөм вөра інө ужалыс јөзөс мечітны. Вөрын, лучкі-кө олөмсө лөсөдан, курорт-моз-жө поңө овны. Пожөм вөр дуқыд, воздухыд тырмө быдөнлы, мыј-нө ескө оз тырмы?

Олөм лөсөдтөм. Міјан баракјасө кадөн пырныд оз поң. Көн-нө сені шөйтчан? Ужалгөн шөйтчытөг оз поң. Баракјасыд міјан најтөс, у-

лõны став јõзыс общõј нар вылын пõртчыслытõг
Кõнi уҗлõны, сенi-жõ пусõны, сенi-жõ ул на-
мõдјастõ, паскõмтõ костõны. Жõжсõ оз мыс-
кывлыны, сетчõ думтõ i кашелтõ сõлалõны.
Ташцõм инад некущõм воздух ни пожом вõр вiс-
мõмыс вiҗны оз вермыны.

Почõ-õ тајõ бырõдны? Почõ.

Тавылõ колõ кõсјõм, сõстõма да ҳõнвiҗаõн
овны. Тајõ став ковтõм торсõ почõ сетыс кок-
һыда бырõдны. Вõрлеҗан уҗыд миҗан медглав-
нõј уҗ. Колõ бараксõ вõчны сiҗi, мед локтан да
верман баракас уҗалан паскõмсõ вежны да
кõнкõ мõдлаын костыны аскi кежлас. Пусан пõ-
жасан колõ торјõдны уҗланiныс. Быд мортлы
колõ лõсõдны торја уҗланiн; õшiҗас колõ сод-
тыны да гырсõдны. Быд комнатаõ баракад колõ
лõсõдны сõласан дозјас. Барак жоштõ быд лун
колõ мыскыны. Таҗнад баракад туберкулознõј
микробјасыд оз кутны овны. Вõрса барақјасыд
кутасны збыл вылõ курортнõј керкајасыд-ко-
сõс.

Колõ шуны, мыј быд микроб (бактерiја) шон-
ди југõр воҗын кулõ. Тајõ колõ тõдны i колхоз-
һiкјаслы да фабрик-заводјасын уҗалыслы. Кущõм
керкаõ пырõ уна шонди, сенi туберкулознõј
микробыд еща. А оз õмõј колхозһiкјаслы гор-
таныс керкасõ сiҗi вiҗны почõ, мед сетыс ту-
беркулознõј бактерiјаыс кулõ? Вермасны, сiҗõ
абу сõкыд тор.

Мõд-кõ, буржык сојан: јај, выј, јõв, колк,
градывв пуктас: морков, галанка, свеклõ, õгур-
чi, помидõры да с. в.

Кыс-нө, шуоны мукөдјас, јайыс, выјыс да е. в
гырыс јөзыслы, чемадлы-кө оз вічмы? Та јы-
лыс сорһитнысө колө әікөз дугдыны. Поәө јөв,
јәј, колк, градывыв пуктас сојны. Вөд өнөз мјан
вөлі унаөн скөтсө начкасны да бөрвылас кол-
хозө пырөны. Колхозад пырасны да чайтөны,
колхозыс-пө мјанөс вердас, а ме верма шојт-
чыштны. Таәі-кө колхозһікјас воәө кутасны
вөчны, дерт сојаныд оз ло. Колө быд ужавны
вермана колхозһіклы ужавны да быд хоәјство-
лы мөс, поре, курөгјас да ыжјас вічны. Град-
ывыв пуктас колө пуктыны. Сојан лоас сөмын
колө колхозһіклы ужавны, а һе јөз вылө на-
дөјтчыны.

Морт-кө кулө туберкулозыс колө оланінсө
сылыс дөһінфіцірујтны—лекарствоөн мыскыны
да өшіңјассө һедел кезлө кымын востыны,
мед мікробјасыс кулөны. Туберкулозөн вісы-
јаслы чемадөс окавны оз поә (налы һекөдөс
окавны оз поә), чемад вывті өдіјө зараңтчөны
туберкулозөн.

Тріппер-гонореја, тајө вісөмөн гырыс јөз
зараңтчөны сөмын гөзјөн уәлігөн. Посны чемад
(уыңкыс нывпосні) зараңтчывлөны горшок-
саң, кор асмогасөны өті горшокө вісыыскөд.
Тајөн вісігөн нывбабалөн белі (грыжа) мунө, оз-
кө лөчйтчы, кутас матка гөгөрыс, кынөм улыс
сылөн вісны. Мужікјаслы вісөм заводітчігас
(нывбабалөн сіә-жө) кузавны овлө зев делө,
дојмө. Воәө ор пондас кузасанінсаңыс петны.
Кузасанін пыктө. Оз-кө мужікыс лөчйтчы

(овлывлө, дерт, і мечітчігөн щөщ) сылөн колк-
јасыс пыктөны. Кага рөд мужіклөн оз ло. Баба-
лөн-кө кыкнан јаичңыкыс вісмас, кага рөд оз
жө ло. Трипперөн вісігөн кітө колө частө мыс-
кыны, особенно асмогасөм бөрын. Кіөн јөз
частө кутчыслөны сінмө: кыд-кө вісыглөн
мыскытөм, гонореја мікробсө асмогасөм бөрын
нуас сінмас, сін вісмас гонорејаөн. Тајө сін
вісөмыс шусө бленорејаөн.

Тифјас овлөны куім пөлөс: брушнөј тиф, сыпнө
да возвратнөј тиф. Первоја кыкыс зев страш-
нөј вісөмјас. Сөлөмыс-кө вісыс мортлөн зев
јон, вісыс справітчас, абу-кө—кулө. Тифөн вісі-
гөн кокңыжыка нуөдө челадөс да пөрыс јөзөс;
јонжыка кулалөны верстө јөз.

Брушнөј тифөн зараңитчөны вомпыр; сыпнөј
тифөн тојсаң. Тифјасөн воздух пыр зараңит-
чыны он вермы.

Морт-кө вісмас брушнөј тифөн (медперсо-
нал шуөм серты) колө сіјөс пырыс-пыр нуны
болңычаө. Колө јона відчысны брушнөј тифа
асмогсыс, паскөмыс: тајө вісөмнас вісігөн ві-
сөмыс кутчісө сувјө; вісысыс асмогнас зараңитө
ассыс паскөмсө.

Болңычаө нуөм бөрын колө став паскөмсө
вісысјаслыс кіскавны сулемаа ваөн, бөрвылас
пуны. Путөм ва јуны оз поң, медса-ңын секі,
кор вісалөны брушнөј тифөн: ва пыщкө песла-
сігөн, мыскасігөн брушнөј тиф заразаыс летчө,
путөм ва-кө јуан—вісман. Градвывпуктасјас да
мукөд тор, мыј поңө сојны кынөн, мыскавтөг

да чышкытөг сојны оз поч; мѣбѣ колѣ вылыс-
са кышсѣ весавны. Вісыс-кѣ мыјкѣ кіас, вомас-
мѣ ботлас, сіјѣс ставсѣ колѣ сотны: кіас да
вомас ботанторсѣ вісысыс зараѣтѣ. Брушнѣј

9 оерп. Стенјассѣ, жојжассѣ кіскалѣны сулема ваѣн.

тѣфѣн вісыс бѣртѣ жојжсѣ, стенјассѣ да крѣват-
сѣ сулемаа ваѣн колѣ мыскыны да бѣрвылас
бура ваѣн. Брушнѣј тѣфа вісыс бѣрса ухајивај-

тыҕылы колө вiҕыҕе dинö матыштчигөн паставны
вылө мөдпөлөс паскөм (халат). Вiҕыҕе dинҕе
мунигөн вылысса паскөмсө пөртчыны, кiсө су-
лөмаа ваон мыҕкыны. Брушнөй тiфөн вiҕыҕас-кө
емөс; колө гутјасыҕе јона повны. Нaјө вiҕыҕвыв-
саҕ јона разөдөны вiсөмсө. Уборнөјјас (асмогасан
inјас) колө частө извeстөн кiҕкавны. Брушнөй
тiфөн кулыгөс окавны оз поҕ (кулөм мортөс
окавны вообще оз поҕ).

Вөр баракјасын, колхозјасын, көнi уҗалөны
унаон өтлаын (гортын кокңижык пуөм ватө
вiҕныд) колө быд оланiнө (вөрбаракө, скөтнөй
керкајасө, фабрик-заводса общeжитiјөјасө) лөгөд-
ны вевта бакјас. Ва пуҕөдны самөварын мi
чугунын да кiстны бакас. Көзалас да ужалыҕ-
јасыҕе горшкосмиҕас јуасны. Уборнөй пыддi кер-
ка dинө асмогасны оз поҕ.

Сыпнөј тiф дырјi колө повны тојыс. Тојыс
өтi мортсаҕ мөд морт вылө зев кокңida вужө.
Сыпнөј тiфа морт вывсаҕ-кө тојыс кајас зөҕвiҕа
мортвылө да куртчас, һeдeл мыҕтi кымын i
вiҕмас мөд мортыс. Сыпнөј тiфыҕе колө вывтi-
һын јона повны уна јөз өтлаын олiгөн. Öтi кер-
каын (вөр баракјасын-кө) уна морт олө, колө
ставыслы лөгөдны торја крөватҕ уҗлынысө.
Öтi морт-кө сетыҕе вiҕмас, вiҕыҕсө колө болһи-
чаө нуны, көлујсө ставсө сотны, крөватсө зава-
рiтны да ывла вылө петкөдны да һeдeл кы-
мын шондi воҕын вiҕны. Зев-кө-һын донатор да
сотнысө жал, колө көлујсө пывсанө лeтчөдны,
пывсансө зев жара ломтыны да горсө зевјона
којны. Öшөдлөм көлујыҕе жар пывсанас тојыс

киссас. Пывсан бõрын колõ кõлујсõ һедел кымын ывлаын шондї возын вїзны.

Висыс дїнõ матыштчїгõн колõ мõдпõлõс паскõм-паставны да јуртõ мыјõнкõ вевтѣыны, кõр-тавны, јурсї куѣта тојјас кокнїа којõны. Васыс, сојаныс сыпнõј тїф дырјї повны оз ков.

Грїпп жылыс первој кылігõн кажїтчõ, мыј сїјõ пõ пустак: кујїм-һом лун висõдас да бõр справїтчан. Сїјõ абу сїѣ. Овлывлõны, грїппјас, висõдõны тõлысјасõн, јона секї јõзыс кулалõны (1918 воын, испанканад-уна і кулі).

Медса-һїн колõ повны челадõс грїппõн висõмõмыс. Грїпп дырјї челадõс бостõ јур вем висõм (энцефалит); секї челадыс-кõ оз кувны, парамїча колõны: сорнїтны дугдõны, кїс-кыс космõны, јõјмõны. Мукõд дырјїыс мам-багыс оз і тõдлыны челадыслыс грїпп висõмсõ, а челадыс лõны парамїчаõс. Грїпп бõртї частõ бостлõ воспаленнõ логкїх.

Грїппõн-кõ мортыс висмас да болнїчаõ-кõ сїјõс нуны оз поѣ, колõ пыр-жõ торјõдны мõд оланїнõ, колõ повны висыс һесјалõмыс да кызõмыс; заразаыс сынõд пыр вужõ. Грїппõн-кõ висалõны, колõ керкатõ кыкыс лун кежлõ ломтыны; мед васõдыс оз ло, да частõ трубатõ мї форточкајас востывны, сынõдсõ вежны.

Грїппõн висїгõн частõ висмõны õтпырјõн õтлаын-кõ унаõн олõны, шуам вõрбаракјасын, общежїтїјõјасын. Быд вõрпунктын колõ лõсõдны кõв õтї комната висысјаслы. Комнатасõ по-чõ торјõдны õтлаõ стрõїтõм кык куїм бараклы.

Кодкө-кө висмас, сiјө торја комнатаас і колө торјөдны. Тажө торја комнатаас колө сувтөдны кымынкө кроват да лөсөдны торја сантарка-јасөс.

Нөшта тани колө казтыштны трахома јылыс. Трахома сін висөм. Трахома-кө он мечит, зик сінтөм колан. Мед уна сінтөм јөзис трахома да бленореја (триппер) вөсна. Сінкө висмас, пырыс-пыр-жө колө врач динө мунны да сыордын мечитчыны. Трахома зев кокньыда вужө мөдлы өтi кичышкөдө чышкысигөн, өтiлаын уч-лигөн.

Кытчөкө-кө морт кутас мунны, колө ассыс кичышкөдсө сөрсис бостны. Сiјө абу сөкыд тор, сөмын колө сы вылө велөдчыштны: возө вылө туйө петигөн кичышкөдыд ачыс кутас кiад пырны.

Вөрын ужалигөн колө быд мортлы аслыс кичышкөдтө новлөдлыны, кичышкөдлы да дөрөм-гачлы колө торја јашщик лөсөдны да сені і виңны. Кичышкөдыс таңнад пыр лоө торја мукөдјас кичышкөдыс. Трахомаөн тази заразитчыны сөкыд.

Војдөр волі зев јона јөзис заразитчөны трахомаөн вичкојасын, образ волсөдө сінчышкигөн. Трахомаөн висигөн колө частө китө мыскыны; сін секі лудө, мортыс частө кiнас сiнмас пырө да висөмсө мукөдлы кiнас разөдө.

Сінтөг овны зев фелө.

5. ГӨГ ВӨРҖӨМ.

Мијан јөзөс частө вiсөдө, шуоны гөг-пө вөр-
аис. Гөг вөрҖөм ез вермы лоны сы вөсна, мыј
гөггыс кыңзi пыщкөсас нi ортсиас нiнөм абу,
а ачыс гөггыс плешө кајны нi коклабөрө лет-
чыны оз вермы.

Мыј вөсна частө јона кынөм вiслывлө?

Вөрын свалщiк, һавалщiкјас дојмывлөны
частө, шуоны сөкыда пө керсө ловө лептавны.
Керјид сөкыд да поҖө сiјөс кокһида лептавны
доҖ-вылад, первој колө керасысјаслы төдны,
мыј керсө кыңзi сурө лезны оз поҖ: колө кер-
дiнтө мырвылө мi чурка вылө мi пөрөдны. Та
вылө уна пөра оз мун. Мөд-кө, свалщiк-навал-
щiкјаслы колө төдны, мыј кер лептигөн колө һе
ас вынөн бостны, а колө зорјас, утјас лөсөдны.
Зорјасөн, утјасөн керјид өдјөжык доҖ-
вылад ка-
јас, да лепталыс мортыс оз дојмав. Нелучкi
ужалiгөн вермас ставгыркпыщкөсыд увлаһ
летчыны, вермас жілајас һужавны да сөнјас
орјасны. Овлывлө рушку пыщкөс вiсөмјас (за-
болеванiја желудка), аппендицитјас, сув гөрдза-
гөмјас (заворот кишок). Тајө мед бөрја кык вi-
сөм пондаыс унаөн кувыввлөны, оз-кө уфiтны
операцiја вөчны.

Но медга частө мијан јөзөс вiсөдө ков. Ми-
јан јөзыд јона сојоны черi, јај. Уналаын черiсө
да јајсө сојоны улөн. Ул черiсаһ да јајсаһ
зараҖтчөны ковјөн.

Јона мијан раҖејтөны понјасөс, каңјасөс,
торја һин посһi челаҖ. Кодлөнкө-кө ковјыс

петöма, сiјöс шыбытöны ортсö. Понјас, каңјас ковсö сојöны (ковјыс, öд јай-жö). На вылö колалö ковјаслөн кöјдысыс (серовјас), кöјдысоаңыс ковјас і быдмöны. Тајö кöјдыснас чемад і зарајтчöны ворсiгас пон-каңсаң. Налөн ков быдмö.

Ков-кö кодлөнкö петас, оз ков ортсö шыблавны, а колö пачын сотны. Ул чері да јай сојны оз поң.

Гырк пыщкöс летчöм бөрөиыд рушку вiсiгөн, аппендицит, сув гөрдзасöм дырјi, ковјас дырјi пыр вiсö кынöм.

Тајö вiсöмјассö јöз і шуöны гөгвөрзöмөн кынöм-кö вiсмас, медса-ңиң вöрын ужалигөн пыр-жö колö вöрын ужалыс медперсонал дiнö мунны да сыкöд сорңитны. Ковмас-кö, медперсонал лекарество сетас-мi воңö мечитчыны мöдöдас. Векöдчыс ордö мунны да мöда-мöдöс мышкувылын кулмешöкöс моз качајтны оз поң; сiјö лоö ас вöлаыс астö дојдалöм.

6. Кага.

Быдсама мiкробјаслы да вiсöмјаслы мед не сетчыны накöд, колö заводитны тышкасны морт чужöмсаңыд, морт чужтöзыс-на.

Шуам кызи? А вот. Зöңвiза мам вайö зöңвiза кага. Сiз-кö, мамы колö ассö зöңвiзаөн вiзны. Вiсö-кö—бурдöдчыны.

Кагаыд мiјан мыјөн чужö, первој лунсаңыс заводитасны сiјöс щыкöдны. Кагаыд зев нежнöј морт. Мам matka пыщкас сiјö сöмын мам

вирнас пөтө. Чужо-кө, сижос пондасны мөс јөлөн
вердны; кагалөн кынөмыс висмас (оз вермы
мөс јөвсө переваривајтнысө): кага кутас бөрдны
мыјөн кага бөрдзас, мам ассыс һөһсө сылы;
вомас сујас.

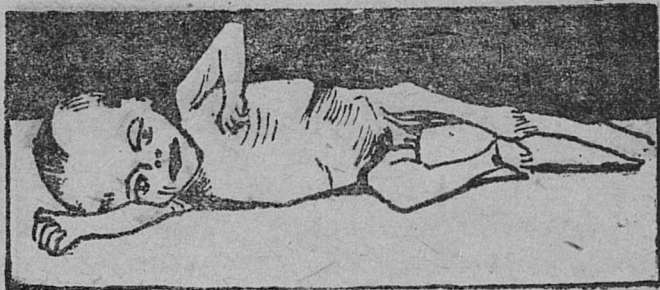
Тази оз поџ. Кор кагаыд бөрдзас, сылы пыр
оз поџ мам һөһтө да мукөд торјас вомас тув-
јавны.

10 серп. Пөт кага оз бөрд.

Кагаос колө вердны куш мам һөһөн (өтчид
өткнас, мөдыс мөднас) һөл төлысөз, колө
вердны час лыд сертї, врачлыс мї акушерка-
лыс (абу-кө врачыс) јуасөмөн. Кага-кө пөт,
кос-вылын кујлө, сижө оз бөрд. Зыпкаын (потан-
ын) качајтны оз поџ. Качајтгас сижө колмө:
сижө восөдө. Көртавны кагаос көвјасөн оз поџ,
кагатө прөста рузум пыщкө гартыштөмөн колө
визны. Куз-вылын кагаос кујлөдны оз поџ.
Сыржык-кө ва вылас кагаыд кујлас, сижө һөһчө,
бара бөрдө. Кучікыс кагалөн зев һер: кагалөн
адорөз кучік пыщтыс микробјасыд пыщкас

пырбны. Та понда рузумтө колө сөстөма віңны. Рузумид-кө көтасас, колө сійөс пожавны да вөміс костыны. Недел пійын кык-кујимыс рузумсө колө јона пєславны да пуны. Нол төлыгөз кагаөс колө 6-8-ыс вердны луннас. Нол төлыгсаң мам һоң кагалы лоө еща. Колө вердыштлывлыны кіңерынык ід, зөр, ріс, маннөј шыдөса, картопела, моркова рокјасөн,

11 сеп. Вісөс кага.

мөс јөлөн. Нол төлыгсаң кагаөс колө быт вердыштлывлыны градвыв пуктасјасөн. Под-робнөја, кыңи кагаөс вердны да віңны, колө јуасны врачлыс мі акушеркалыс. Гожөмын кык һеделса кагаөс ывлавылө-һін колө петкөд-лывлыны; төлын төлыгса кагаөс.

Гожөмјасын мјан челаф вывті јона кулалө-ны мыт помыс. Сіјө зик мыјөн-сурө вердөм да кыңи сурө віңөм вөсна. Пузывтөм јөлөн (пөжөм јөв оз туј) челафөс вердны оз поз. Пөжөмнас јөлыслөн став дона пөтөс торјыс вошө. Речінөвөј һоңөн-кө кагатө вердны, сі-

јос колө быд лун пучодлыны, быд вердөм
мыгты колө мичаа пуөм ваөн мыгкыны да пук-
тыны вевта дозјө, пуөм ва пыщкө, мөд верд-
төз. Мөс һоһөн сур помыг буржык һе вердны:
кагаыс сы помыг вгсмө. Рефина һоһыс-кө оз
сур да лоө-кө мөс һоһөн вердны, мөс һоһсө
тазі-жө колө візны, кызі-і рефина һоһсө. Рузум-
јастө колө быд лун пеславны да шонді возын
костыны.

Гутјасөс колө віны. Квајт төлыгсаһ поһө-
һін кагаөс вердышталывлыны јаја шыдөн,
һедел пыщкын өтчыд.

Ывлавылә колө петкөдлыны быд лун час
куім кезлә кымын; гожөмын кызсө ывлавылын
візны. Қор ывлавылә кагаөс оз петкөдлыны,
сіјө лоө вгслөс, блед. Гожөмын кагаөс колө
пастөдны кокһида, кымын восса кагаыд, сымын
бур. Чемадөс арөс кымынөз, колө һеделнас
куімыс кымын гортын мыгкывны; пывсанө
нуны оз ков.

Тазі-кө, да медперсоналлыс јуасөмөн кага-
тө візны, кагаыд лоө спокојһөј, қоһвіза. Кага
бөрдөм, кага вгсөм да кулалөм мам кутас төд-
лыны шоча

Кага быдтөм колө лыдсыны зев ыжыд
могөн: вөд кага вывсаһ-кө қоһвізаөн быдман,
јонжык і ыжыднад лоан. Міјанлы выл, бур
олөм стрөитігөн колө уна јон јөз. Міјан кагајас
кулөны қик візны күжтөмла. Мед һер кагаыд
кык-куім төлыгсөз. Кага вајөм бөрын колхоһи-
чајаслы колө сетны кык төлыгса отпуск, кага-
сө вердны. Кык төлыс мыгты поһө кагасө нуны

јагмѝ, сѝмын јагмѝас быт колѝ лоны медперсоналлы: сестралы-мѝ, акушеркалы-мѝ.. Кык тѝлыг бѝрын мамсѝ колѝ гортгѝгѝр уж вылѝ колхозсаңыс назначѝтны, мед сѝјѝ быд куѝм-һол час мыстѝ вермас јагмѝас воывлыны да кагасѝ вердны ас һѝһнас.

12 серп. Җонвѝза кага.

7. КАГА ЧУЖТѝМ

Кага чужтѝм колѝ лоны медажыд, меддона торѝн. Вѝд кагаыд сѝјѝ воҗѝ олѝмсѝ нуѝдыс. Сѝјѝс бура чужтыны да быдтыны сознательнѝј да воҗмѝстчѝмѝн социализм стрѝитысѝс — зев ыжыд

уж. Нафеяыс колö лоны том јöз былö. А мијан унаöн-на кага вајöмсö медомöл торјөн лыф-фöны; чајтöны кага пö лоö мешајтчыс да лиш-нöј сојыс. Тајö, ферт, сјзј вöлі капіталістичес-кöј олöмын, кор ужалыс крестаналөн олöмыс вöлі пыр омöлтчö, луныс-лун вöлі гöлмöны, а рабочöјјаслы пыр вöлі грöзйтö безработица (ужтöмалöм). Мијан öнi сы јылыс робочöјјаслөн да крестаналөн вунöма-нын. Уж мијан быдöнлы тырмö, сöмын ужавны колö. Öд i ужыс важ јандысана ужыс лоi геројство да доблесть петкöдлан, чест да слава перјан ужөн. Олас-ногыс пыр луныс-лун бурмö. Ми вујим-нын клас-сјастöм социалистическöј общество стрöитан мöд пјатиметкаö.

Мијан, весиг колхозјасын, öнöз-на виқöдöны кага вајöм былö пез тор былö моз: јандысöны да гусöникөн, гidјасын да һајт пывсанјасын вајöны. Тајö колö еновтны.

Чужтысны колö болһичаын, гidјас јылыс да пöрыс пöчјас јылыс колö вунöдны. Болһичаыс-кö матын абу, кöлö акушеркаöс чужтысиг кеж-лас корны. Уна баба кувлывлö пöрыс пöчјаскöд кага вајигөн: тајö зик асланыс пемыдлун вöсна-ыс. Болһичаад муннытö, акушеркатö корнытö колö кага вајтöзыс. А мијан частö овлывлö сјзј: бабаыс-кö зикöз пикö воас, корасны акушеркаöс; частö овлывлö гор-нын, акушерка һинöм вöчны оз вермы.

Кага вајны колö сöстöм (чистöја песлалöм да пуöм) кöлуј вылын. Нһајтын вајигөн баба вермас зарафитчыны рöдiлнöј горячкаөн. Бурд-

ны сетыс сөкыд: бурдлө сөмын сурс вгмыс пыс өтік. Пывсанө мунны кага вайөм бөрти оз поч: сек колө куялыны; һайт пывсанын баба-ыс вермас вгмыны.

Вөд кага вайөм бөрад пыщкөсыс (маткаыс) бабаыдлөн помса рана, а ортсыгаңыс ставыс восса. Кага вайөм бөрын пыр-кө четчан, матка-ыд улө летчө, а медса-һын сек, кор пырыг-пыр ужавны бостөоны.

Мам-кө вгмас, дөрт-һын і кагаыд вгмас.

Мамлы ас морөсөн кагаөс колө вердны тө-лыс 9-12-өз. Нол төлысгаң лун кежлө мам һоһ-өн позө вердны куимыс, һолыс. 12 төлысыс воҙө вердөмыс кагалы пөмза абу, а мамыслы вред: ещсө кагаыс мамыслыс кыскө.

8. ШОЈТЧАН КЕРКАЈАС ЈЫЛЫГ

Тані мi вгсталім вгсөмјас јылыс да шуім кықи вiдчысны наыс. Сорһитім һайта олөм јылыс да с. в.

Вiҙөдлам кущөм олөмыс (бытыс) сөветскөј станцијасын, мельничасын, пристанјасын колхозној шојтчан керкајасын, крестванһын керкајасын да с. в.

Тайө индөм инјасас-на позө зев регидөн зарачитчыны, зев дурка, һайта вiҙөны-да. Мыј татчө колө вөчны?

Бостам сөветскөј станција. Сөветскөј станцијасө (керкасө) колө стрөитны торјөн јөз оланһаңыс, государствениөј мi колхозној щөт вiлө. Колө мед станцијаас вөли кык (мед ещасыс)

комната: өтi комнатаас ветлыс-муныс jöz шонтыгасны, мөдарас уэланiн лөсөдны. Уэланiнас колө сувтөдны нол-вiт тыртөм крөват. Крөват-јассө быд уэыс бөрын колө пуан ваөн заварiтны (тојыс, лудiкыс). Шонтыганiнас колө мед самөвар-мi чугун-мi пыр вөли пуө ветлысјас-лы шонтыгны, крөватјас заварiтны. Комнатајас-сө быд лунын колө мыскавны. Станцiјаын колө лоны постојаннөј уборщiца.

Колхознөј да крөстанкөј шөйтчан керкајасө (дома колхозника, дома крестьянина) jöz локтөны куим-нол лун кежлөэ. Быд колхознөј, крөстанкөј керкаө колө лөсөдны пывсан. Кодкө-кө локтас кымынкө лун кежлө, первој мөдөдны сiјөс пывсанө. Вылысса көлујсө сылыс дезинфекцирујтны. Сы бөрын сетны локтыгыслы торја крөват. Ферт быд муныс бөртi крөваттө колө заварiтны. Уэланiнсө оланiнгыс ташөм керкајасад колө торјөдны.

Бостам прiстањјас, мельчјас. Тани-њын эк олан ладыд абу. Уна прiстањын, мельчяын весiг шөйтчанiныс абу. Быд прiстањө, мельчаө колө көв iчөвiк керкајас вөчны да сувтөдлыны сетчө крөватјас. Крөватјассө ферт колө торја комнатаө сувтөдлыны. Быд прiстањын i мельчяын колө лөсөдны шөйтчан iнас торја уборщiцаөс.

Ташөм iнјасыс мiјан уна ем. Быд ташөм шөйтчанiнас колө лөсөдны сөласан дојјас да стенас кабала вылө гiжны, мыј сөлавны оз поч, лөө мынтыны штрап. Жөжө сөласөмыс ташөм iнјасас штрапујтны i колө. Колө стөнјасас кы-

мынкө роч лөсөдны да щөкыджыка воставлыны најос, мед сынөдсө вежны. Жожјас колө быд лун мыскавны.

Тажө абу-жө вывті сөкыд вөчан тор. Но тајө шөйтчан керкајассө колө лөсөдны да весавны, кызі мукөдлаын вөчөмаөс, уна мортөс мі вермам кулөмыс, вөсөмыс віңны. Öд бостам сыпнөј тифтө. Шөйтчан керкајасө јөз воывлө уна, уна пөлөс. Оты-кө, на піјыс гашкө зараңитчөмаһын тифнад, а вөсөмыс оз-на төдчы. Сыыс һекөд оз вөдчыс. Пывсанө ветлытөг, өвілаын уәлігөн зараңитчөм мортвывсыс тојыс вермас мөд вылө вужны, мөдсаңыс којмөд вылө да с. в. Сің-жө і мукөд пөлөс вөсөмјасыс. Міјан таңнад і разалөны быдсама вөсөмјасыс. Тащөм іңјасас колө чорыда віңөдлыны. Колө оланногсө вежны. Во-қө вылө шөйтчан керкајас тазі, кызі вөліны өнөң, колны оз поч. Тајө могыс кызі государстволөн, сіңі-жө і быд граждаһылөн, коді көсјө ассыс қоңвіңалунсө кутны.

9. ПРИРОДАЛӨН МОРТЛЫ ОТСАГӨМ

Мі тани адзам, мыј пріродаыс мортлы лөсө-дөма уна пөлөс „капканјас“, медса-һын мікроб-јасөн. Но пріродаыс-жө сетөма сещөм торјас, кодјас мортсө капканыс віңөны, мортсө јонмө-дөны, кужны колө сөмын пөмзүтчынысө наөн. Бостам мі вөрын, сплав вылын, колхозын ужалөм. Тани чөстөј сынөд, вөр, ва. Таыс бур үсло-вөјө уж вылын оз вермы лоны, сөмын колө ужаланногсө лөсөдны да оз ков вөр барақјастө

гадҕтны. Тајо кызыс ужалыҕассаң завісітө. Бостам сещөм тор, уборнөҕҗастө быд барак діно вөчөма, а өткымын вөрлеҕысыд дышысла оз ветлы сетчө, а гадҕтө барак дінас. Бостам баракын сөласөм, курітчөм да с. в. Тајо ставыс вөрса олөмсө вөчө шогмытөмөн. Вөрын олөмсө колө лөсөдны курортвылын олөммоз: быд мортлы торја коҗка, торја тасті, кічышкөд, југыд, сөстөм барак.

А оз өмөҗ-нө, поҗ колхозын олөмсө бура лөсөдны? Поҗө. Керкатө колө вөчны шонділаң паныд өшіңөн; гоҗөмын өшің вөссөн віҕны, төв кеҗлө форточка вөчны да частөҗык востывлыны, мед керка сынөдсө веҗас, керка жоҗтө быд һеҗельмын мыскыны. Керкаыд лоө сөстөм, сынөд чістөҗ, шонді керкаө кутас уна пырны.

Тані колө нөшта шојтчөм јылыс шуны. Быд һеҗельмын (шеҗідһевка мі пјатідһевкаын мі) колө быд мортлы шојтчыны. Шојтчытөг морт уҗавны оз вермы. Шојтчөмыс сещөм-жө колантор, кушөм сојан-јуан. Колхозын, вөрын уҗалігөн колө сіҕі уҗсө лөсөдны, мед быд уҗалыс верміс һеҗельмын өтчыд шојтчыны. Сөмын міјан өнөҗ-на і шојтчынытө оз кужны. Лыдһысөм пыдһі, краснөҗ уголокө мунөм пыдһі, гортгөгөр ідрыштөм пыдһі міјан јуасны, да јуасны бөрөн петтөзыс. Тајо јуөмыс өті-кө җептө кучкө, мөд-кө мортсө віјөмөн віјө. Јуөмөн зевјона сөлөмыс мортлөн омөлтчө, а кымын морт јуөм понда сотчылөны (отравітчөны), кынмылөны җікөҗ! Јуөм бөрын јөзөс вісөдө, вөсөдө, вөсөдігөн частө сув гөрдҕаслывлө (заворот кишок) да с. в.

Бостам воэö кага вајöмтö да быдтöмтö: ка-
гатö мiјан меднајта, медпежа виэöны.

Мiјан олöмас (бытас) лоö сiјi: мi полам
шондiыс, эебасам сынöдыс, ваыс пышјалам;
а öд прiродаас —мыј ем, морт-кö кутас сiјön
кужöмөн пöлзуйтчыны — мортыс эонвиэа лоö.
Сöмын öнöч-на прiродасö огкöсјö iсползуйтны.

БОРЈА КЫВ.

Тажо ыгаас гижома еща, гижома жеьыда. Но і тајо ыгагыс поѣ адзыны зев уна омолторјас, коді ем мијан олөмын. Тајо став омолторјыс важса коласјас.

Оні мијан ставыс мөдног. Олөмтө стрөітам асным аслыным. Велөдчыны, јур вежөр кыпөдны туј восса. Уж лыддысө „делом чести и доблести“. Ужыс-кө артавсө честөн, доблестөн, колө кыпөдны і уж производительносттө. А мед производительноја ужавны, колө зөньвізаа овны. Асланым пемыдлун вөсна, ми олам ыайта, дурка. Тајо колө еновтны. Колө быдөнлы тышкагны сөстөма олөм вөсна зөньвізалун вөсна. Колө вөпрөссө сизі-жө сувтөдны: сөстөма олөм, зөньвізалун кутөм — дело чести и доблести. Тајо ми вермам олөмө пөртны секі, кор сөлөмсыным бөстөам быд лунја олөмын вермагны ордјысөмөн ыайта, лока олөмнас. Быд ужалыс мортлы колө төдны, мыј керка пыщкөс ыайта, дурка візны оз поѣ. Быд ужалыс мортлы колө төдны, мыј вөрын ужалігөн он омөлтчы, сөмын ужногсө колө лөсөдны да бытсө (оланногсө) колө вежыны. Колө быдөнлы төдны, мыј чөлад быдтөм — сижө государственнөј мөг: колө велөдчыны быдтыгысө. Колө быдөнлы төдны, мыј гажөдчыны

Әнија пәраә почө вѝна јутө г; гс
ны—кымын бура сојан, сымын ҳоңвиҗа лоан.
А сы былө колө колхознөј овмөстө кыпөдны,
унжык һаһ, пунктасјас вөдитны, кыпөдны уро-
жајностсө, унжык да буржыка скөтөс виҗны.
Мөд пјатиметқалыс плансө тыртөм вөсна колө
левјас моз тышқасны да став һелучки вужјассө,
капитализмлыс коласјассө вужнас гөрны да выл,
југыд шондиа олөм лөсөдны.

Тажө могыс лоө быд ужалыс мортлөн „долг
чести и доблести“.

ЈУРИНДАЛЫГ

кытбок

1. Кыпдам санитарнөј грамотност	3
2. Мортлөн организм	5
3. Мікробјас	10
4. Вісөмјас	12
Локвіоџм	12
Туберкулоз	16
Тріппер	19
Тіфјас	22
Гріпп	23
Трахома	23
5. Гөг вөрџөм	25
6. Кага	26
7. Кага чужтоm	30
8. Шојтчан керкајас јылыс	32
9. Пріродалөн мортлы өтлаасөм	34
Бөрја кыв	37

Иис. И

4163

КОМИГОСИЗДАТ

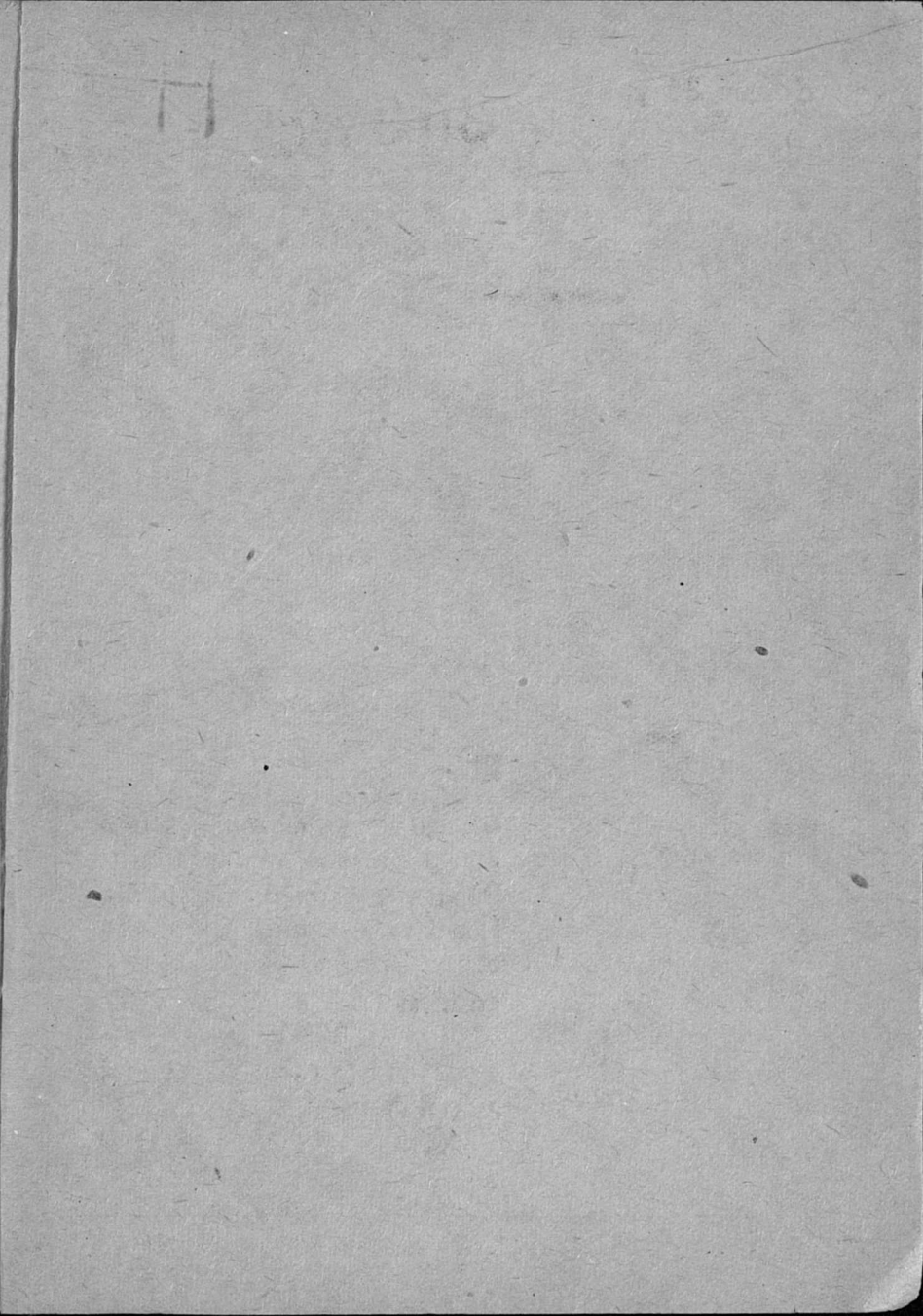
ВУЗАГГО СОКУЩОМКОМИНГАЖАС

ЗОЊВИЗАЛУНКУТОМКУЗА

1. ШЕНДЕРОВ. Кыпдны профилактикалы
ролсö зохвизалун кутöмын. 1933 во.
доныс 75 ур.
2. ВАХИИ. Вицöй зохвизалун. 1930 во.
доныс 18 ур.
3. КОКАИИ. Табак куритöм жылыс 1930 во.
доныс 15 ур.
4. КОКАИИ. Ревматизм 1930 во. доныс 18 ур.
5. Мыж колö тöдны висöмныс (бржущнöй тиф)
1932 во. доныс 10 ур.
5. Бырöдам вика гаг. 1929 во. доныс 15 ур
6. ФИНКЛЕР. Коллективизация зохвизалун.
1931 во. доныс 5 ур.
7. МАШКОВИЧ. Лесöдам сөстöма да зохвица
олöм. 1933 во. доныс 25 ур.

ТАЖÖ НГАЖАССÖ ПОЖÖ СУЖОДНЫ
СЫКТИВКАРЫС, СОВЕТСКАЈА, 24
КОМИГОСИЗДАТ

доньыс 35 ур.

20273

КОМИ-3
2-899

Сіктса овмӧс паскӧдӧм, кыпӧ-
дӧм да колхоз течӧм жылыс.
Вӧрлежӧм, кылӧдчӧм жылыс.
Політика велӧдӧм да мукӧд
отраслјас куӧа.

КОМИҢГАЈАС ВҢЛО ЗАКАЗЈАС
ДА СӧМЈАС ПОӧӧ МӧдӧдНЫ

КОМИ ГІЗСА ҢІГА ВУЗАЛАН
ЈУКӧдӧ

СЫКТЫВКАР, СӧВЕТСКӧЈ, 24